

20 let úsilí: hlavní vývoj v boji proti beztrestnosti nejzávažnějších mezinárodních zločinů v EU

Vyhodnocení strategie Sítě pro vyšetřování genocidy zaměřené na boj proti beztrestnosti zločinu genocidy, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů v rámci Evropské unie a jejích členských států

Datum: květen 2022

Adresa URL:

Dne 1. července 2022 oslaví Mezinárodní trestní soud 20. výročí svého vzniku. Římský statut před dvaceti lety znovu potvrdil, že je povinností každého státu vykonávat trestní pravomoc nad osobami odpovědnými za nejzávažnější mezinárodní zločiny – zločin genocidy, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny. Evropská síť kontaktních míst týkajících se osob odpovědných za genocidium, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny (Sít' pro vyšetřování genocidy), kterou spravuje Agentura Evropské unie pro justiční spolupráci v trestních věcech (Eurojust), byla vytvořena právě s cílem pomoci členským státům při plnění této povinnosti a podpořit tak zásadu doplňkovosti.

V posledních letech upoutalo pozornost veřejnosti a mezinárodního společenství několik konfliktů a případů rozsáhlého porušování lidských práv – mimo jiné v Bělorusku, Iráku, Libyi a Sýrii – a to částečně z důvodu násilí páchaného v rámci těchto konfliktů a částečně kvůli jejich zeměpisné blízkosti k EU a přímému dopadu na příliv uprchlíků. V důsledku toho oběti, občanská společnost a veřejnost aktivně kontrolovaly úsilí členských států v oblasti boje proti beztrestnosti.

V době zveřejnění této zprávy čelí EU a její členské státy krizi, která od vstupu v platnost Římského statutu nemá obdoby. Ruská invaze na Ukrajinu a údajné závažné mezinárodní zločiny páchané v této souvislosti vyvolaly řadu souběžných iniciativ zaměřených na prosazování odpovědnosti, včetně zahájení vyšetřování v 11 členských státech. Tato situace bezpochyby prověří připravenost EU a jejích členských států v rámci boje proti nejzávažnějším mezinárodním zločinům páchaným ve velkém měřítku. EU bude rovněž muset převzít vedoucí úlohu při koordinaci činností řady zúčastněných stran.

Aktuální stav v oblasti odpovědnosti v EU naštěstí není stejný jako před 20 lety. Díky neúnavnému úsilí vnitrostátních orgánů a jejich partnerů – Sítě pro vyšetřování genocidy, Eurojustu, Agentury Evropské unie pro spolupráci v oblasti prosazování práva (Europol), mezinárodních organizací a subjektů občanské společnosti – bylo dosaženo významného pokroku, který si zaslouží uznání.

Specializované útvary pro vyšetřování a stíhání zřízené v některých členských státech jsou stále úspěšnější při zahajování soudních řízení a usvědčování obžalovaných v souvislosti s nejzávažnějšími mezinárodními zločiny, a to v některých případech kumulativně se vzájemně propojenými trestnými činy a protiprávním jednáním, jako je terorismus. Vnitrostátní orgány rovněž posílily své odborné znalosti a využily nové nástroje v oblasti vyšetřování a justiční spolupráce,

například prostřednictvím zahajování strukturálních vyšetřování rozsáhlých trestných činů a zřizování společných vyšetřovacích týmů. Kromě toho došlo k významnému posílení spolupráce s mezinárodními soudy i nových vyšetřovacích mechanismů (Mezinárodní trestní soud, Mezinárodní, nestranný a nezávislý mechanismus OSN a vyšetřovací tým OSN pro prosazování odpovědnosti za trestné činy spáchané organizací Dá'iš/ISIL v Iráku a Levantě), díky čemuž byl možný výrazný posun v otázce konfliktů v Iráku a Sýrii. Státy byly schopny rychle reagovat na vývoj situace a shromažďovat důkazy z různých zdrojů (např. informace z bojišť a z otevřených zdrojů). V tomto ohledu spolupráce s Eurojustem, Europolem a Sítí pro vyšetřování genocidy přispívá k dosahování pokroku v těchto náročných vyšetřováních. Obecněji lze říci, že mezi odborníky z praxe a činiteli EU s rozhodovací pravomocí panuje větší povědomí o nejzávažnějších mezinárodních zločinech a toto téma si podle všeho vydobylo pevnou pozici v rámci politické agendy i do budoucích let.

Navzdory výraznému pokroku vnitrostátní orgány i nadále považují nejzávažnější mezinárodní zločiny z hlediska vyšetřování a stíhání za obzvláště složité. V některých členských státech existují legislativní mezery, které jsou překážkou pro komplexní stíhání trestných činů, pro výkon exteritoriální (univerzální) jurisdikce nebo pro mezinárodní justiční spolupráci či vzájemnou právní pomoc. Ke zřizování vnitrostátních specializovaných útvarů nebo jmenování vyčleněných pracovníků stále dochází v omezeném měřítku. I tam, kde specializované útvary existují, se však nedostává finančních, technických a lidských zdrojů k účinnému řešení stále se zvyšujícího počtu často velmi komplexních případů. Není možné prioritizovat určité klíčové činnosti, jako je pomáhání postiženým společenstvím. Vnitrostátní orgány mohou také čelit problémům při posilování spolupráce s početnými subjekty občanské společnosti. Omezení vztahující se na mandát Eurojustu a Europolu mají rovněž vliv na spolupráci těchto organizací s důležitými zúčastněnými stranami, včetně mezinárodních organizací a organizací občanské společnosti. Pro státní zastupitelství je v neposlední řadě přetrvávajícím významným problémem zajišťování ochrany obětí a svědků.

S využitím zjištění, která shromáždil sekretariát Sítě pro vyšetřování genocidy od členských a pozorovatelských států, tato zpráva předkládá vyhodnocení aktuálního stavu. S ohledem na doporučení uvedená ve strategii Sítě pro vyšetřování genocidy zaměřené na boj proti beztrestnosti zločinu genocidy, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů v rámci Evropské unie a jejích členských států, která byla vypracována v roce 2014, se zpráva zaměřuje na úspěchy i nedostatky v oblasti reakcí justičních orgánů EU na nejzávažnější mezinárodní zločiny. Ze zprávy vyplývá, že ačkoli kapacita pro vyšetřování a stíhání těchto případů na institucionální a vnitrostátní úrovni výrazně vzrostla, mezi schopnostmi členských států i nadále panují rozdíly a je zapotřebí další budování kapacit.

Na základě této zprávy Sít' pro vyšetřování genocidy zahájí interní konzultaci a zřídí pracovní skupinu, jejímž úkolem bude vypracovat aktualizovaný soubor doporučení. Cílem je definovat novou strategii na podporu obnoveného závazku EU a členských států bojovat proti beztrestnosti zločinu genocidy, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů.